

Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting

Nibud-competenties voor financiële redzaamheid

Herziene uitgave 2023

Nibud-competenties voor financiële redzaamheid

Herziene uitgave 2023

Auteurs

Marion Weijers

Nouschka Veerman

Herziene uitgave september 2023

Een uitgave van:

Nibud (Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting)

Postbus 19250

3501 DG Utrecht

Dit document is met zorg samengesteld. Het Nibud aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade die voortvloeit uit eventuele onvolledigheden en/of onjuistheden.

© 2023 Nibud

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd door middel van druk, fotokopie of op enig andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Nibud.

Inhoud

Inleiding.....	3
1. Financiële redzaamheid	4
1.1 Factoren die bijdragen aan financieel redzaam gedrag	4
1.2 Basisvaardigheden	6
1.3 Het gebruik van de competenties	7
2. De Nibud-competenties	9
Competentie 1: Voldoende inkomsten verwerven om van te leven	9
Competentie 2: De geldzaken organiseren	9
Competentie 3: Verantwoord besteden	10
Competentie 4: Voorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen	11
3. Competenties in de praktijk: adviezen en toepassingen	13

Inleiding

Iedereen in Nederland zijn geldzaken in balans, nu en in de toekomst, dat is waar het Nibud naar streeft. Sinds 1979 onderzoekt het Nibud hoe mensen met geld omgaan en ondersteunt hen daarbij. Ons doel is om geldproblemen te voorkomen. We doen, verzamelen en combineren onderzoek naar financieel gedrag en bestedingspatronen op huishoudniveau en vertalen deze naar bruikbare adviezen en toepassingen.

Op basis van de meest recente onderzoeken en inzichten heeft het Nibud deze competenties geherformuleerd. Ze beschrijven de kennis en vaardigheden waarover mensen zouden moeten beschikken om goed met geld om te kunnen gaan.

De competenties zijn:

- voldoende inkomsten verwerven,
- financiële zaken organiseren,
- verantwoord besteden,
- voorbereid zijn op de toekomst.

Deze competenties zijn vertaald naar meetbaar en zichtbaar gedrag dat bijdraagt aan financiële redzaamheid, ofwel het vermogen om financiële kennis en vaardigheden toe te passen op persoonlijke doelen en situaties. Daarmee draagt het beheersen van deze competenties niet alleen bij aan financieel gezond gedrag, maar ook aan het voorkomen van financiële problemen, stress en onzekerheid.

Gezond financieel gedrag wordt beïnvloed door een complex samenspel van factoren.¹ Dit omvat persoonlijke omstandigheden en omgevings- en gedragsaspecten. Naast kennis en vaardigheden vereist het de wil om actie te ondernemen. Gedrag hangt af van persoonlijke kenmerken zoals opleiding, leeftijd, geslacht, ervaring en gewoontes. Omgevingsfactoren zoals veranderingen in het huishouden, werk, inkomen en levensgebeurtenissen spelen ook een rol. Ook wetgeving, technologie, infrastructuur en bredere maatschappelijke veranderingen zoals inflatie, digitalisering, de huizenmarkt en pensioenhervormingen, spelen mee in het (kunnen) uitvoeren van gezond financieel gedrag.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 beschrijven we de verschillende aspecten die bijdragen aan financiële redzaamheid. In hoofdstuk 2 worden de competenties in detail beschreven en in hoofdstuk 3 staan toepassingen van de Nibud-competenties in de praktijk.

¹ Zie bijvoorbeeld Madern, T (2015). *Handreiking: 'Bevorderen van gezond financieel gedrag'*. Utrecht: Nibud; Van der Schors, A. & Van der Werf, M. (2016). *Geld achter de hand makkelijker maken*. Utrecht: Nibud; De Klerk, M., Eggink, E., Plaisier, I. & Sadiraj, K.(2023). *Zicht op zorgen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

1. Financiële redzaamheid

Volgens het Nibud zijn mensen financieel redzaam wanneer zij weloverwogen keuzes maken, zodanig dat hun financiën in balans zijn op zowel de korte als de lange termijn. Dat betekent dat zij zelf al hun geldzaken kunnen regelen, maar ook dat zij weten wanneer zij hulp zouden moeten inroepen. Het Nibud omschrijft het begrip 'financiële redzaamheid' als volgt:

Mensen zijn financieel redzaam wanneer zij hun inkomsten en uitgaven in balans houden, nu en in de toekomst.

Wij spreken expliciet van financieel redzaam en niet van financieel zelfredzaam. Volgens ons zijn mensen financieel redzaam als zij:

- zelf over de vaardigheden beschikken om de inkomsten en uitgaven in balans te houden, of
- zich bewust zijn van het feit dat zij iets niet kunnen en daarvoor de hulp inschakelen van anderen die dit wel weten en/of kunnen. Op die manier kunnen zij ook de inkomsten en uitgaven in balans houden.

De Nibud-competenties beschrijven de kennis en vaardigheden waarover iemand zou moeten beschikken om financieel redzaam te zijn. Zo vormen de Nibud-competenties een hulpmiddel bij het voorkomen van geldproblemen.

Hieronder beschrijven we de verschillende factoren die van invloed zijn op het financiële gedrag en hoe de Nibud-competenties zich daartoe verhouden. De competenties zelf zijn verder uitgewerkt in hoofdstuk 2. Onderstaand overzicht van factoren die van invloed zijn op financieel gedrag en financiële redzaamheid biedt oplossingsrichtingen en aandachtsgebieden bij het voorkomen van geldproblemen. Dit laatste zullen we verder toelichten in hoofdstuk 3.

1.1 Factoren die bijdragen aan financieel redzaam gedrag

Om geldproblemen te voorkomen is het belangrijk om te weten welke aspecten van invloed zijn bij het ontstaan van geldproblemen. Vaak is er niet 1 oorzaak maar ligt de oorzaak in een combinatie van factoren. Zo spelen (persoonlijke en situationele) omstandigheden en iemands persoonlijkheid en motivatie ook een rol.² Daarnaast zijn ook de kennis en vaardigheden (competenties) en de interactie tussen alle aspecten van invloed. Ook als iemand beschikt over de benodigde vaardigheden, wil dat niet zeggen dat iedereen ook altijd het bijbehorende gedrag daadwerkelijk vertoont³. Er is een verschil tussen weten, kunnen en handelen. Daar kunnen verschillende redenen voor zijn, die elkaar kunnen overlappen en in elkaars verlengde liggen. Hier is vanuit literatuur en ook beleid steeds meer aandacht voor^{4,5}. In figuur 1 is een schematische weergave te zien van

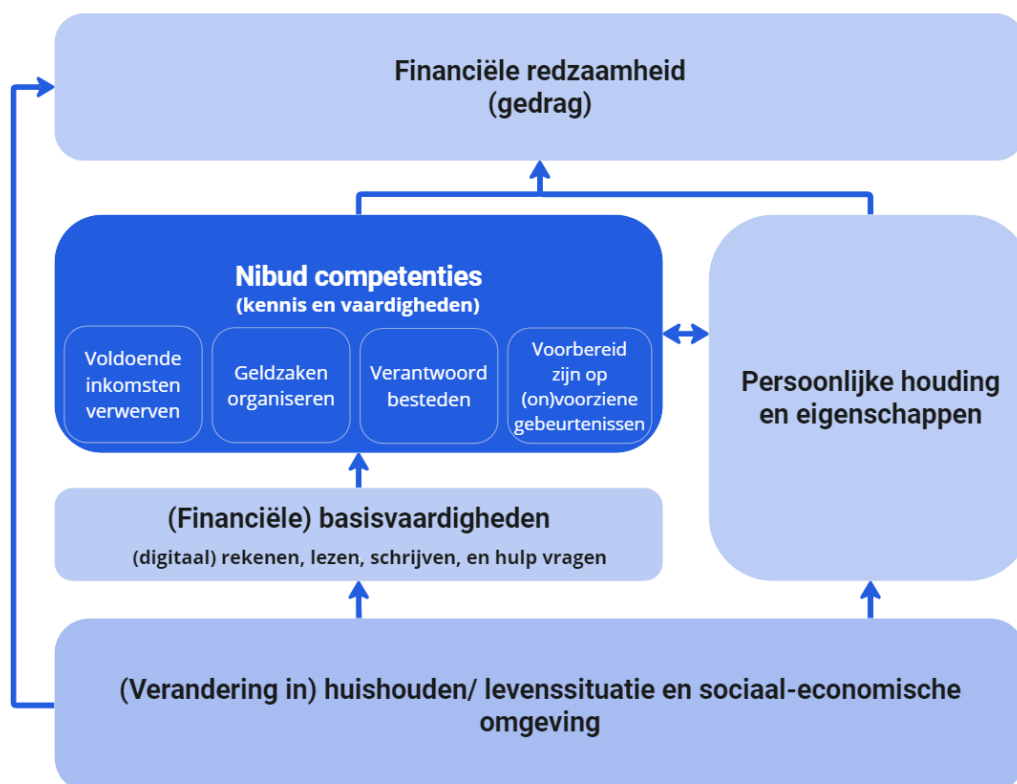
² Zie o.a. Schors, A. Van der Werf, M., & Schonewille, G. (2016). Schulden: van nalatigheid naar niet kunnen betalen; financiële zelfredzaamheid in de dagelijkse praktijk. *Tijdschrift voor schuldsanering*, 2, 13-16.; Madern, T., Weijers, M., Van der Werf, M., Van Gallen, C. (2015). *Geld en gedrag. De theoretische basis*. Utrecht: Nibud.

³ Zie o.a. Jungmann, N. & T. Madern (2016). *Duurzame verbetering van gezond financieel gedrag. Droom of werkelijkheid?* (WRR werkdocumenten nr. 23). Den Haag.

⁴ Tiemeijer, W. (2016). *Eigen Schuld? Een gedragswetenschappelijk perspectief op problematische schulden*. Den Haag: WRR-verkenning 33.

⁵ WRR (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. WRR nr. 97.

de verschillende factoren die bijdragen aan financieel gezond gedrag. Hieronder volgt een korte toelichting op deze aspecten.

Figuur 1. Schematische weergave van de factoren die bijdragen aan financieel redzaam gedrag

Verandering in huishouden, persoonlijke en sociaal-economische omstandigheden

Er zijn goede redenen te bedenken waarom iemand bijvoorbeeld niet maandelijks zijn inkomsten en uitgaven in kaart brengt of prijzen van producten vergelijkt. Gemakkelijk kunnen rondkomen kan een reden zijn. Situaties kunnen echter veranderen en een inkomen kan plots dalen. Daarom adviseert het Nibud om mensen te helpen om het gewenste gedrag, zoals het in kaart brengen van inkomsten en uitgaven, te kunnen vertonen.

Omstandigheden waardoor iemand toch niet het gewenste gedrag vertoont, zijn bijvoorbeeld veranderingen in of continuïteit van:

- Werksituatie
- Inkomen
- Woonsituatie
- Persoonlijke situatie (relatie, kinderen, (sociale) netwerk en ziekte)
- Andere levensgebeurtenissen

Daarnaast spelen ook veranderingen in (juridische) verplichtingen, technologie en infrastructuur en sociale normen (en druk) mee. Iemand moet beschikken over een mobiele telefoon of laptop/desktopcomputer om bijvoorbeeld online belastingaangifte te kunnen doen. En zonder deze apparatuur heeft iemand bepaalde faciliteiten (zoals een bankkantoor of pinautomaat) in de buurt nodig.

Persoonlijke houding en eigenschappen

Ook iemands persoonlijke houding en eigenschappen spelen mee bij het laten zien van bepaald gedrag.⁶ Daarbij spelen psychologische factoren zoals motivatie, self-efficacy (ofwel vertrouwen om het gedrag te kunnen uitvoeren), risico-tolerantie, (sociale) beloning, executieve functies en ook de houding ten opzichte van uitgeven, sparen en lenen een rol. Andere persoonlijke kenmerken die gedrag (deels) kunnen verklaren zijn bijvoorbeeld leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en financiële opvoeding.⁷

Gedragsinzichten

Uit allerlei onderzoeken blijkt dat de keuzearchitectuur, bijvoorbeeld hoe defaults worden gezet, sterk van invloed is op keuzes en gedrag⁸. Hoe we de omgeving inrichten is van invloed op gedrag en redzaamheid. Een groot deel van ons gedrag vindt onbewust plaats.

Zo spelen persoonlijke omstandigheden een rol in het gedrag. Uit onderzoek blijkt dat mensen ander financieel gedrag gaan vertonen als zij een gebrek aan geld ervaren.^{9,10,11} Schaarste in financiële middelen is niet alleen een financiële uitdaging, maar het kan ook stressvol zijn. Het kan van invloed zijn op fysiek, mentaal en sociaal welzijn, en daarmee ook op emoties, cognitie en gedrag.

Door schaarste kunnen belangrijke kwesties minder aandacht krijgen, of zelfs verwaarloosd worden, dan problemen die (op dat moment) meer aandacht vragen.

Onderzoek laat zien dat mensen die financiële schaarste ervaren inkomsten liever eerder dan later ontvangen, ook als dat betekent dat ze dan minder krijgen.¹² Daarnaast betalen ze kosten liever later dan eerder, ook als dat betekent dat ze uiteindelijk meer moeten betalen. Mensen zijn meer geneigd om te kiezen voor onmiddellijke voordelen, zelfs als dit negatieve gevolgen heeft op de lange termijn (temporal discounting).

Gebleken is dat de ervaring van financiële schaarste vaak gepaard gaat met meer zorgen en/of depressies. Bovendien lijkt financiële schaarste ook te relateren aan het vermijden van de eigen geldzaken, zoals het niet openen van brieven of rekeningen,¹¹ op het moment dat financiële schaarste samengaat met een echt tekort aan geld.

1.2 Basisvaardigheden

Om financieel redzaam te kunnen zijn, moet je naast de competenties ook over de volgende basisvaardigheden beschikken:

- rekenvaardigheden;
- lees- en schrijfvaardigheden;
- digitale vaardigheden;
- hulp kunnen inschakelen en het netwerk raadplegen als dat nodig is.

⁶ Zie Kempson, E., & Poppe, C. (2018). *Understanding Financial Well-Being and Capability—A revised model and comprehensive analysis*. Consumption Reserach Norway, SIFO. (Professional Report No. 3).

⁷ Finney (2016). *Defining, measuring and predicting financial capability in the UK*. London: Money Advice Service.

⁸ Zie o.a. Thaler, R.H. & Sunstein, C.R. (2009). *Nudge; Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. New York: Penguin Putnam Inc.; Steeg, M. van der & Waterreus, I. (2015). Gedragsinzichten benutten voor beter onderwijsbeleid. *Economisch Statistische Berichten*, 100 (4707), pp. 164-187.

⁹ Mullainathan, S. & Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. New York: Time Books, Henry Holt & Company LLC.

¹⁰ Hilbert, L.P., Noordewier, M.K. & Dijk, W.W. van (2022). The prospective associations between financial scarcity and financial avoidance. *Journal of Economic Psychology* 88: 102459.

¹¹ Sommet, N. & Spini, Dario (2022). Financial scarcity undermines health across the globe and the life course. *Social science & medicine*, 292 p. 114607. Peer-reviewed

¹² Hilbert, L.P., Noordewier, M.K. & Dijk, W. van (2022). Financial scarcity increases discounting of gains and losses: experimental evidence from a household task. *Journal of Economic Psychology* 92: 102546.

Hulp inschakelen

Met hulp kunnen inschakelen bedoelen we dat mensen gebruik maken van de kennis en adviezen van anderen in hun omgeving en de hulp inschakelen van (vrijwilligers)organisaties en/of financieel dienstverleners, als zij weten dat de eigen kennis en kunde tekortschieten. Daarvoor is het belangrijk dat zij over een relevant netwerk beschikken en de weg weten te vinden naar hulp- en informatiebronnen. Deze hulp kunnen mensen voor uiteenlopende financiële vraagstukken inschakelen: ondersteuning bij het op orde krijgen van de administratie, hulp om overzicht te krijgen over de inkomsten en uitgaven, vragen over de belastingen of een toeslag, advies over het afsluiten van een verzekering of vragen over een financieel product of pensioenopbouw.

Er wordt veel onderzoek gedaan naar het effect van sociale netwerken op het welbevinden, gedrag en prestaties. Over de directe relatie tussen het sociale netwerk en financiële problemen is minder bekend. Uit eerder onderzoek blijkt wel dat mensen die minder sociale steun ervaren meer kans op betalingsachterstanden hebben.¹³ Daarbij is de kans groter dat mensen hun administratie op orde hebben als zij meer sociale steun ervaren. In 2022 zagen we dat een grote groep (40 procent) van mensen met betalingsproblemen hulp ontvangt bij het organiseren en regelen van hun financiën.¹⁴ Maar nog lang niet iedereen weet de weg naar de hulpverlening te vinden.

Bij het beschrijven van de competenties voor financiële redzaamheid, gaan we ervan uit dat mensen beschikken over de hierboven genoemde basisvaardigheden.

1.3 Het gebruik van de competenties

Het Nibud hanteert de volgende competenties:

- Voldoende inkomsten verwerven om van te leven;
- De geldzaken organiseren;
- Verantwoord besteden;
- Voorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen.

Deze competenties zijn van toepassing op alle volwassen inwoners van Nederland vanaf 18 jaar. Het doel is dat in principe iedereen beschikt over de vaardigheden die wij in de competenties beschrijven. We zeggen expliciet 'in principe', omdat er in de samenleving groepen zijn waarvan moeilijk of niet verwacht kan worden dat zij over deze vaardigheden beschikken, zoals bijvoorbeeld mensen met een lichtverstandelijke beperking. Met ondersteuning van anderen zouden zij wel financieel redzaam kunnen zijn.

Vanaf hun 18de verjaardag zijn jongeren voor de Nederlandse wet financieel volwassen, maar vaak zijn ze dan nog niet geheel financieel redzaam. Jongeren tussen 18 en 21 jaar hebben vaak een lager inkomen en kunnen daardoor niet zonder hulp (van studiefinanciering, van ouders) zelfstandig wonen en rondkomen. Het is voor hen lastig om een uitkering aan te vragen, omdat hun ouders tot hun 21ste een wettelijke onderhoudsplicht hebben.

Professionals zoals schuldhulpverleners, budgetcoaches, vrijwilligersorganisaties thuisadministratie en andere hulp- en dienstverleners kunnen de competenties gebruiken om vast te stellen in welke mate iemand financieel redzaam is. Ook kunnen ze hiermee

¹³ Madern, T (2015). *Op weg naar een schuldenvrij leven*. Utrecht: Nibud

¹⁴ Groen, G, Horssen, C. van, Veerman, N. (2022). *Rapport Rondkomen en betalingsproblemen*. Utrecht: Nibud

nagaan op welke aspecten iemand nog ondersteuning nodig heeft om de competenties nog verder te ontwikkelen.

De Nibud-competenties voor financiële redzaamheid:

- sluiten aan bij een wereld waarin het betaalgedrag en het berichtenverkeer vooral is gedigitaliseerd en waarin steeds meer verantwoordelijkheden op financieel gebied bij mensen zelf liggen;
- sluiten aan op (internationale) literatuur op het gebied van financiële redzaamheid (*financial literacy, financial capability*);
- zijn meetbaar en sluiten elkaar uit. Op die manier kunnen ze worden gebruikt om uitspraken te doen over de mate van iemands financiële redzaamheid.

2. De Nibud-competenties

De 4 hoofdcompetenties beschrijven het gewenste gedrag. De bijbehorende subthema's beschrijven de kennis en vaardigheden die nodig zijn om financieel redzaam te kunnen zijn, zodat het zichtbaar en daardoor meetbaar is. Dit lichten we hieronder toe.

Competentie 1: Voldoende inkomsten verwerven om van te leven

Gewenst gedrag

Je verwerft voldoende inkomsten zodat je in je eigen levensonderhoud kan voorzien. Je houdt daarbij rekening met jouw rechten, plichten en verantwoordelijkheden.

Vaardigheden

Je bent in staat om:

- minimaal een inkomen te verwerven waarmee je jouw noodzakelijke uitgaven kunt doen;
- toeslagen, tegemoetkomingen en andere subsidies (landelijk en gemeentelijk) aan te vragen en aan te passen indien nodig;
- als je werkt (in loondienst, als flexwerker of zelfstandig ondernemer), je rechten, plichten en verantwoordelijkheden op financieel gebied te kennen en daarnaar te handelen;
- als je een uitkering ontvangt, je rechten, plichten en verantwoordelijkheden op financieel gebied te kennen en daarnaar te handelen;
- de belastingaangifte in te vullen;
- gebruik te maken van organisaties die ondersteuning bieden bij het aanvragen en invullen van regelingen.

Competentie 2: De geldzaken organiseren

Gewenst gedrag

Je beheert en monitort betalingen, houdt de administratie bij en brengt inkomsten en uitgaven in kaart, zodat je overzicht hebt dat jou inzicht geeft in de mogelijkheden om inkomsten en uitgaven in balans te houden.

Vaardigheden

Je bent in staat om:

1. betalingen veilig en passend uit te voeren;
2. de administratie op orde te brengen en te houden;
3. inkomsten en uitgaven in kaart te brengen en te monitoren.

Hieronder worden deze vaardigheden verder uitgewerkt.

1. *Betalingen veilig en passend uitvoeren*

Je bent in staat om:

- betalingen te doen via een betaalrekening; rekeningen op tijd te betalen;
- betaalmogelijkheden te kiezen die passen bij de uitgave (bijvoorbeeld automatische incasso, betaalverzoek, pinbetaling, creditcard, contant);
- de betrouwbaarheid en veiligheid van de digitale omgeving (websites en apps) te controleren als je online aankopen doet.

2. *Administratie op orde brengen en houden*

Je bent in staat om:

- financiële (digitale) brieven te openen en af te handelen;
- belangrijke documenten overzichtelijk en makkelijk vindbaar te bewaren;
- in te loggen op online mijn-omgevingen (onder meer met DigiD);
- overzicht te houden op nog te betalen bedragen (bij bijvoorbeeld achteraf betalen);
- de gezamenlijke financiële administratie met je partner te bespreken (als je een partner hebt).

3. Inkomsten en uitgaven in kaart brengen en monitoren

Je bent in staat om:

- het saldo van je bankrekeningen en spaarrekeningen te checken;
- bij- en afschrijvingen, automatische incasso's, rekeningen en toekenningen te controleren op juistheid;
- een overzicht te maken van je inkomsten en uitgaven (gemiddeld) per maand en per jaar;
- (financiële) doelen te stellen op de korte termijn en hiermee rekening te houden bij de uitgaven;
- een overzicht te maken van je bezittingen, betalingsachterstanden en andere schulden;
- vast te stellen welk bedrag je (maandelijks) nodig hebt voor de noodzakelijke uitgaven en welk bedrag je overhoudt om vrij te besteden.

Competentie 3: Verantwoord besteden

Gewenst gedrag

Je besteedt je inkomsten zodanig dat je bestedingen passen bij je persoonlijke voorkeuren en je beschikbare budget, zodat je inkomsten en uitgaven op de korte termijn in balans zijn.

Vaardigheden

Je bent in staat om:

1. keuzes te maken in je bestedingen;
2. je op te stellen als een weerbare consument die prijzen en producten vergelijkt en beoordeelt, die gebruik maakt van zijn rechten en die zijn plichten nakomt;
3. financiële tekorten te signaleren en aan te pakken;
4. op een verantwoorde manier te lenen als dat nodig is.

Hieronder worden deze vaardigheden verder uitgewerkt.

1. Keuzes maken in je bestedingen

Je bent in staat om:

- prioriteiten aan te brengen in je bestedingen op basis van noodzakelijkheid en persoonlijke behoeften en voorkeur;
- je bestedingsgedrag aan te passen aan je beschikbare budget;
- bij je bestedingen rekening te houden met je verplichte uitgaven en andere verwachte uitgaven;
- weloverwogen te kiezen hoe je (on)verwachte extra inkomsten inzet;
- weloverwogen te kiezen hoe je (on)verwachte extra uitgaven betaalt;
- je weerbaar op te stellen t.o.v. reclame, sociale druk en andere verleidingen;
- rekening te houden met periodes in het jaar dat je meer of minder uitgaven hebt ('dure en goedkope maanden') en meer of minder inkomsten ('rijke en arme maanden');
- geld te reserveren voor uitgaven die binnen een jaar kunnen gaan komen (eigen risico zorgverzekering, gemeentelijke belastingen).

2. Je opstellen als een weerbare consument

Je bent in staat om:

- aanbiedingen te beoordelen;
- bij het vergelijken van producten en abonnementen rekening te houden met alle kosten (vaste, variabele en bijkomende kosten) die aan het product of abonnement zijn verbonden;
- bij de keuze voor een product of abonnement niet alleen op de prijs en kwaliteit te letten, maar ook op de voorwaarden en je eigen persoonlijke situatie en wensen;
- abonnementen te beoordelen, te heroverwegen, te wijzigen of stop te zetten;
- te weten wat je rechten en plichten zijn als consument;
- een beroep te doen op je rechten als consument;
- gebruik te maken van bezwaar- en beroepsprocedures;
- gebruik te maken van organisaties die ondersteuning kunnen bieden bij financiële vragen.

3. Financiële tekorten signaleren en aanpakken

Je bent in staat om:

- te signaleren dat je inkomsten onvoldoende zijn om al je betalingsverplichtingen na te komen;
- de financiële tekorten aan te pakken als die zich voordoen;
- hulp in te schakelen als je er zelf niet meer uitkomt.

4. Verantwoord lenen

Je bent in staat om:

- alleen geld te lenen als je binnen de afgesproken termijn het geleende bedrag en de rente kan terugbetalen;
- de alternatieven voor lenen mee te nemen in de overweging voordat je besluit geld te lenen, zoals sparen;
- rekening te houden met de (financiële) consequenties van kopen op afbetaling, achteraf betalen, rood staan, private lease, een creditcard-krediet en andere leenvormen voordat je van een van deze mogelijkheden gebruikmaakt.

Competentie 4: Voorbereid zijn op (on)voorziene gebeurtenissen

Gewenst gedrag

Je houdt er rekening mee dat voorziene en onvoorziene wensen en gebeurtenissen op de (middel)lange termijn gevolgen kunnen hebben voor jouw financiële situatie. Je stemt de huidige bestedingen hierop af en kiest bewust financiële producten, zodat de inkomsten en uitgaven ook in de toekomst in balans zijn.

Vaardigheden

Je bent in staat om:

1. rekening te houden met toekomstige wensen en geplande gebeurtenissen;
2. te anticiperen op ongeplande gebeurtenissen;
3. bewust financiële producten te kiezen.

Hieronder worden deze vaardigheden verder uitgewerkt.

1. Rekening houden met toekomstige wensen en geplande gebeurtenissen

Je bent in staat om:

- een begroting te maken met daarin je verwachte inkomsten en uitgaven voor een toekomstig jaar;

- (financiële) doelen te stellen op de middellange en langere termijn en hiermee rekening te houden bij je uitgaven;
- bij je huidige uitgaven rekening te houden met toekomstige verwachte uitgaven en (levens)gebeurtenissen;
- te bepalen hoe je een verwachte terugval in het inkomen of verwachte stijgende uitgaven door veranderende omstandigheden in de toekomst gaat opvangen;
- te beoordelen of je in geval van geplande gebeurtenissen over voldoende inkomsten beschikt om aan jouw verplichtingen te kunnen blijven voldoen;
- geld te reserveren voor verwachte, grotere (noodzakelijke) uitgaven;
- uit te zoeken waar je pensioen opbouwt en hoeveel (AOW, werknemerspensioen).

2. Anticiperen op ongeplande gebeurtenissen

Je bent in staat om:

- je inkomsten en uitgaven aan te passen aan ongeplande veranderende omstandigheden (bijv. door arbeidsongeschiktheid);
- te beoordelen of je in geval van ongeplande gebeurtenissen over voldoende inkomsten beschikt om aan je verplichtingen te kunnen blijven voldoen;
- te bepalen hoe je een onverwachte terugval in het inkomen in geval van ongeplande veranderende omstandigheden in de toekomst op gaat vangen (bijv. met een ongevallenverzekering);
- te bepalen hoe je onverwachte stijgende uitgaven in geval van ongeplande veranderende omstandigheden in de toekomst op gaat vangen;
- te weten dat er allerlei risico's (bijv. renterisico, kredietrisico, valutarisico, inflatierisico) zijn die van invloed kunnen zijn op je persoonlijke financiële situatie;
- vast te stellen of veranderingen in de financiële regelgeving en ontwikkelingen op de financiële markt op jouw situatie van toepassing zijn.

3. Bewust financiële producten kiezen

Je bent in staat om:

- te beoordelen of het in jouw situatie noodzakelijk of wenselijk is om voor bepaalde gebeurtenissen te sparen, te beleggen, te verzekeren en/of te lenen, rekening houdend met je persoonlijke (financiële) situatie en voorkeuren;
- bij de keuze voor een financieel product kosten, risico's, opbrengsten, looptijd en andere voorwaarden met elkaar te vergelijken;
- rendement en risico van verschillende type financiële producten tegen elkaar af te wegen;
- vast te stellen of je bij een bepaalde keuze wel of geen (professionele) hulp/advies nodig hebt.

3. Competenties in de praktijk: adviezen en toepassingen

De Nibud-competenties vormen de basis voor bruikbare adviezen en toepassingen. Ze vormen ook de basis voor huishoudens om goed om te kunnen gaan met geld. Dit is een van de voorwaarden waarop de minimumvoorbeeldbegrotingen van het Nibud zijn gebaseerd. De competenties kunnen worden toegepast om financiële problemen te voorkomen en zijn bruikbaar als vuistregels om gezonde financiële gewoontes te creëren. Daarnaast hebben we ze vertaald naar leerdoelen voor jongeren.

Adviezen

Aandachtsgebieden bij het voorkomen van geldproblemen

Net zomin als er eigenlijk nooit 1 oorzaak aan te wijzen is voor het ontstaan van financiële problemen, is er ook niet een uniforme aanpak als het gaat om het voorkomen en oplossen van geldproblemen. Wat voor de een werkt, slaat bij de ander helemaal niet aan, en andersom. Om te kunnen kiezen welke aanpak voor wie het beste werkt, onderscheidt het Nibud verschillende aandachtsgebieden:

- De inrichting van de omgeving van de mens en de (positieve) uitwerking die deze heeft op het bestedingsgedrag.
- Het bewerkstelligen van gedragsverandering.
- Het aanbod van (financiële en maatschappelijke) ondersteuning als de omstandigheden zo zijn dat mensen het alleen niet redden.
- De motivatie van mensen om bepaalde acties te ondernemen en bepaald gedrag te vertonen.
- Het bijbrengen van financiële kennis en vaardigheden.

De gehele maatschappij, van overheid tot financiële en maatschappelijke dienstverleners en mensen zelf, kan op (1 van) bovenstaande aandachtsgebieden aan de slag om bij te dragen aan het voorkomen van financiële problemen.

Houd rekening met de basisvaardigheden

Uit onderzoek blijkt dat mensen die moeite hebben met lezen of rekenen oververtegenwoordigd zijn in de schuldhulpverlening.¹⁵ Ook digitale vaardigheden zijn een noodzakelijkheid omdat het berichten- en betalingsverkeer vooral digitaal is. Aanvraagformulieren zijn vaak ingewikkeld en het stelsel complex. Daarnaast geeft een recent onderzoek van SCP aan dat de redzaamheid van mensen vaak wordt overschat. Hier moeten we dus alert op zijn.¹⁶

Toepassingen

Minimumvoorbeeldbegrotingen: goed met geld omgaan

Het Nibud stelt elk jaar begrotingen op, zoals voor huishoudens met een minimuminkomen. Bij deze minimumvoorbeeldbegrotingen gaan we uit van een situatie waarin mensen geen schulden hebben, geen persoonlijk onvermijdbare uitgaven

¹⁵ Madern, T, Jungmann, N. & Van Geuns, R. (2016). Over de relatie tussen lees- en rekenvaardigheden en financiële problemen. Amsterdam: Stichting Beheer en Ontwikkeling Instrumenten Ondersteuning Vakmanschap Sociaal Domein.

¹⁶ De Klerk, M., Eggink, E., Plaisier, I. & Sadiraj, K. (2023). Zicht op zorgen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

(bijvoorbeeld hoge ziektekosten) hebben en goed met geld kunnen omgaan. Dat laatste is een voorwaarde om überhaupt uit te kunnen komen met een minimuminkomen.

Competenties als leidraad voor de Nibud-vuistregels

Uit Nibud-onderzoek blijkt keer op keer dat wie een aantal gewoontes aanleert in zijn geldzaken, een veel kleinere kans heeft om in geldproblemen te komen. Deze gewoontes heeft het Nibud vertaald in vuistregels. Dit is een eenvoudige vertaling van de Nibud-competenties.

1. Check wekelijks je saldo en uitgaven
2. Plan jaarlijks je inkomsten en uitgaven
3. Spaar maandelijks 10 procent van je inkomen
4. Bewaar je administratie op een geordende manier en houd het bij

Ook het werkveld gebruikt de Nibud-competenties. Op basis van deze competenties kunnen bijvoorbeeld schuldhulpverleners, budgetcoaches, vrijwilligersorganisaties thuisadministratie en andere hulp- en dienstverleners nagaan wat een cliënt op het gebied van omgaan geld doet en kan. En aan welke aspecten cliënten nog kunnen werken.

Competenties als basis voor trainingen en materialen

De Nibud-competenties zijn de basis en leidraad voor trainingen, handreikingen en checklists. De Handreiking en Checklist Financiële redzaamheid van statushouders helpt gemeenten om te meten welke dienstverlening ze kunnen inzetten in de begeleiding naar financiële redzaamheid.

Nibud-leerdoelen voor kinderen en jongeren

Naast de competenties voor volwassenen, heeft het Nibud leerdoelen voor omgaan met geld voor jongeren ontwikkeld. Deze staan in een afzonderlijk document. Deze leerdoelen beschrijven voor 4 verschillende leeftijdscategorieën (6 t/m 8 jaar, 9 t/m 11 jaar, 12 t/m 14 jaar, 15 t/m 17 jaar) wat kinderen en jongeren zouden moeten kennen en kunnen om uiteindelijk als zelfstandige volwassene niet in financieel problematische situaties terecht te komen.

De Nibud-leerdoelen geven duidelijk weer welk leerproces kinderen en jongeren (zouden moeten) doormaken als het gaat om het goed leren omgaan met geld en sluiten naadloos aan op de Nibud-competenties voor financiële redzaamheid uit dit document.